

FİNANSAL KRİZLERİN TARİHSEL PERSPEKTİFİ: 19. VE 20. YÜZYIL KRİZLERİ VE MODERN EKONOMİYE ETKİLERİ*HISTORICAL PERSPECTIVE OF FINANCIAL CRISES: 19TH AND 20TH CENTURY CRISES AND THEIR IMPACT ON THE MODERN ECONOMY***Emre YİĞİT***

* Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Reşadiye MYO, emre.yigit@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9721-2605

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
Gönderilme Tarihi 27.09.2024 Revizyon Tarihi 28.10.2024 Kabul Tarihi 31.10.2024 Makale Kategorisi Araştırma Makalesi JEL Kodları A10 A20 G01	Finansal krizler, ekonomik sistemlerin sürdürülebilirliğini tehdit eden ani ve şiddetli bozulmalar olarak tanımlanmakta olup, dünya genelinde büyük ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlere neden olmuştur. 19. ve 20. yüzyılda yaşanan büyük çaplı finansal krizler, kapitalizmin doğasında var olan kırılganlıkları ortaya çıkarmış ve ekonomik sistemlerin yeniden yapılandırılması gerekliliğini doğurmuştur. Bu çalışmada, tarihsel bir perspektifle ele alınan 19. yüzyıl krizleri (1819-1821 Krizi, 1857 Panik Krizi, 1873 Büyük Depresyonu ve 1890 Baring Krizi) ve 20. yüzyıldaki küresel krizler (1929 Büyük Buhran, 1973 Petrol Krizi, 1987 Kara Pazartesi ve 1997 Asya Finansal Krizi) incelenmekte, bu krizlerin hem kendi dönemlerine hem de modern ekonomiye olan kalıcı etkileri analiz edilmektedir. Özellikle devlet müdahaleleri, uluslararası işbirlikleri, finansal düzenlemeler ve krizlerin ekonomiler üzerindeki uzun vadeli sonuçları ele alınarak modern finansal sistemlerin dayanıklılığı üzerine çıkarımlar yapılmaktadır. Anahtar Kelimeler: Finansal Krizler, 19.YY Krizleri, 20.Yy Krizleri, Modern Ekonomi

ARTICLE INFO	ABSTRACT
Received 27.09.2024 Revized 28.10.2024 Accepted 31.10.2024 Article Classification: Research Article JEL Codes A10 A20 G01	Financial crises are defined as sudden and severe disruptions that threaten the sustainability of economic systems and have caused major economic, political and social changes around the world. The 19th and 20th century large-scale financial crises revealed the inherent vulnerabilities of capitalism and necessitated the restructuring of economic systems. In this study, the 19th century crises (the Crisis of 1819-1821, the Panic Crisis of 1857, the Great Depression of 1873 and the Baring Crisis of 1890) are analysed from a historical perspective. and the global crises of the 20th century (Great Depression of 1929, 1973 Oil Crisis, 1987 Black Monday and 1997 Asian Financial Crisis) The lasting effects of these crises on both their own periods and the modern economy are analysed. In particular, state interventions, international co-operation, financial regulations and the long-term consequences of crises on economies are discussed and conclusions are drawn on the resilience of modern financial systems. Keywords: Financial Crises, 19th Century Crises, 20th Century Crises, Modern Economy

Atıf (Citation): Yiğit, E. (2024). "Finansal Krizlerin Tarihsel Perspektifi: 19. ve 20. Yüzyıl Krizleri ve Modern Ekonomiye Etkileri", *Kapanaltı Dergisi*, (6): 72-86

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Giriş

19. ve 20. yüzyıllar, dünya ekonomisinde köklü dönüşümlerin yaşandığı, finansal piyasaların ve ekonomik düzenin şekillendiği kritik dönemlerdir. Bu süreçte meydana gelen finansal krizler, modern ekonomilerin yapısını ve işleyişini derinden etkilemiş; krizlerin ekonomik, sosyal ve politik sonuçları geniş bir etki alanı oluşturmuştur. 19. yüzyılın sonunda yaşanan 1890 Baring Krizi, küresel finansal sistemin kırılganlığını ve bankacılık sektöründeki yapısal sorunları açığa çıkarırken, 1929 Büyük Buhranı dünya genelinde derin bir ekonomik durgunluk ve işsizlik dalgasına neden olarak devlet müdahalesinin ve ekonomik düzenlemelerin önemini vurgulamıştır (Kindleberger, 1986, s. 124). 20. yüzyıl boyunca yaşanan krizler, finansal piyasaların ve ekonomi politikalarının yeniden şekillenmesine yol açmış; devletlerin ekonomik faaliyetlere müdahale etme gerekliliği ve finansal düzenlemelerin güçlendirilmesi konusundaki yaklaşımları önemli ölçüde değiştirmiştir (Mishkin, 1992, s. 6).

19. ve 20. yüzyılda yaşanan finansal krizler, modern ekonomik teorilerin ve politika araçlarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 1929 Büyük Buhranı, Keynesyen ekonomi teorilerinin ortaya çıkmasına ve devletin ekonomide daha aktif bir rol üstlenmesi gerektiği yönünde güçlü bir uzlaşa sağlanmasına neden olmuştur (Keynes, 1936, s. 123). 1973 Petrol Krizi ve 1987 Kara Pazartesi gibi olaylar ise, finansal sistemdeki düzenlemelerin yetersizliğini ve uluslararası ekonomik entegrasyonun krizlerin yayılma hızını nasıl artırabileceğini açıkça göstermiştir (Eichengreen, 1996, s. 67). Bu krizler, ekonomilerin sadece iç dinamiklerle değil, aynı zamanda küresel gelişmelerle de şekillendiğini ve krizlerin etkilerinin bir ülkeden diğerine hızla yayılabileceğini ortaya koymuştur.

Finansal krizler, ekonomik sistemlerin yapısal kırılganlıklarını ve piyasaların içsel dengesizliklerini açığa çıkaran önemli dönüm noktalarıdır. 19. yüzyılın başlarından itibaren sanayileşmenin hız kazanması, küresel ticaretin artması ve finansal piyasaların büyümesi ile birlikte dünya ekonomisi büyük çaplı krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizler, genellikle aşırı borçlanma, spekülasyon, kredi genişlemeleri ve uluslararası ticaretteki dengesizlikler gibi faktörlerden kaynaklanmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte sermaye birikiminin hızlanması ve yeni finansal araçların piyasaya sürülmesi, ekonomileri daha karmaşık ve kırılgan bir hale getirmiştir.

Finansal krizlerin tarihsel bir perspektifte incelenmesi, modern ekonomilerin bu krizlerden nasıl ders çıkardığını ve gelecekte benzer krizlerle karşılaşmamak adına hangi önlemlerin alındığını anlamak için önemlidir. 19. yüzyıldan bu yana yaşanan büyük finansal krizler, yalnızca kendi dönemlerinde değil, modern ekonomilerin şekillenmesinde de belirleyici bir rol oynamıştır. Bu krizlerin her biri, ekonomik sistemlerdeki yapısal eksiklikleri açığa çıkarmış ve devlet müdahalelerinin, finansal regülasyonların ve uluslararası işbirliklerinin önemini göstermiştir. Bu çalışma, 19. ve 20. yüzyılda yaşanan başlıca finansal krizleri ele alarak, bu krizlerin modern ekonomi üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle 19. yüzyılın başlarında yaşanan 1819-1821 Krizi, 1857 Panik Krizi, 1873 Büyük Depresyonu ve 1890 Baring Krizi gibi olaylar, sanayileşme ve kapitalist ekonomilerin ilk büyük sınavları olarak kabul edilmektedir. 20. yüzyılda yaşanan 1929 Büyük Buhran, 1973 Petrol Krizi, 1987 Kara Pazartesi ve 1997 Asya Finansal Krizi ise, modern ekonomik yapılar üzerinde daha geniş çaplı etkiler bırakmış ve küresel ekonomi politikalarının yeniden şekillenmesine neden olmuştur.

1. Finansal Krizlerin Tanımı ve Teorik Çerçeve

Finansal krizler, ekonomik sistemde ciddi aksamalara ve ekonomik faaliyetlerde derin daralmalara yol açan geniş kapsamlı olaylar olarak tanımlanabilir. Bu krizler, bankacılık sisteminde ortaya çıkan likidite sıkıntılarında döviz kuru dalgalanmalarına ve kamu borcu

temerrütlerine kadar geniş bir yelpazede etki göstermektedir (Reinhart ve Rogoff, 2009, s. 68). Finansal krizler, genellikle varlık fiyatlarındaki keskin düşüşler, kredi piyasalarındaki daralmalar ve genel ekonomik faaliyetlerdeki ani duraklamalar gibi belirgin özelliklerle karakterize edilir (Kindleberger ve Aliber, 2011, s. 47). Bu tür krizlerin ortaya çıkışı, ekonominin genel dengelerini bozarak finansal ve reel sektör üzerinde geniş çaplı olumsuz etkiler yaratmaktadır (Obstfeld ve Rogoff, 1996, s. 272).

Finansal krizleri açıklamak ve bu krizlerin dinamiklerini anlamak amacıyla çeşitli teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar, krizlerin nedenlerini, yayılma biçimlerini ve ekonomik sistem üzerindeki etkilerini farklı perspektiflerden ele almaktadır. Klasik ve Neoklasik ekonomi teorileri, piyasaların genel olarak rasyonel bir şekilde işlediğini ve fiyatların mevcut tüm bilgileri eksiksiz biçimde yansıttığını öne sürmektedir. Bu teorik çerçevede finansal krizler, piyasa aktörlerinin beklenmedik dışsal şoklara verdikleri tepkiler sonucu ortaya çıkmaktadır (Fama, 1970, s. 414). Bununla birlikte, etkin piyasa hipotezi bağlamında piyasa aktörlerinin rasyonel hareket ettikleri varsayımı, özellikle büyük finansal krizlerin açıklanmasında yetersiz kalmaktadır (Shiller, 2003, s. 119).

Keynesyen iktisat perspektifine göre, finansal piyasalar doğası gereği istikrarsızdır ve bu istikrarsızlıklar, ekonomik döngülerin bir unsurudur (Minsky, 1986, s. 130). Hyman Minsky'nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi'ne göre, uzun süreli ekonomik istikrar dönemleri, yatırımcıların risk algısını azaltarak daha fazla risk üstlenmelerine neden olmakta ve bu durum, gelecekteki krizlere zemin hazırlamaktadır. Minsky, "Ponzi finansmanı" olarak adlandırdığı bu süreçte, yatırımcıların borçlarını yalnızca yeni borçlanmalarla finanse etmeye çalıştıklarını ve bunun da finansal kırılganlık yarattığını ifade etmektedir (Minsky, 1977, s. 24).

Irving Fisher'in Borç Deflasyonu Teori'si, finansal krizlerin aşırı borçlanma ve deflasyonist süreçler yoluyla nasıl derinleşebileceğini ortaya koymaktadır (Fisher, 1933, s. 347). Fisher, deflasyonist bir dönemde borçların reel değerinin artmasıyla borçluların ödeme gücünün yaşadığını ve bunun ekonomide zincirleme iflaslara yol açabileceğini ileri sürmektedir. Bu teoriye göre, varlık fiyatlarındaki düşüş ve borçluların likidite sıkıntısı yaşamaları, iflasların artmasına ve ekonomik durgunluğun daha da şiddetlenmesine neden olmaktadır (Fisher, 1933, s. 348).

George Akerlof'un (1970, s. 499) Asimetrik Bilgi Teorisi, finansal piyasalarda bilgi asimetrisinin çeşitli sorunlara yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Teoriye göre, piyasa katılımcıları arasında mevcut olan bilgi dengesizliği, "ters seçim" ve "ahlaki tehlike" gibi problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Finansal krizler ise genellikle piyasadaki bilgi asimetrisinin neden olduğu risklerin yanlış değerlendirilmesi sonucunda derinleşmektedir. Özellikle banka krizlerinde, bankaların borçluların gerçek risk profillerini doğru bir şekilde değerlendirememesi ve kötü kredilerin birikmesi, sistemik riskin artmasına ve krizin daha da şiddetlenmesine yol açmaktadır (Mishkin, 1992, s. 408).

Kindleberger'in Hegemonik Denge Teorisi, finansal krizlerin küresel ekonomik yapılar içerisindeki hiyerarşik ilişkilere dayandığını savunmaktadır. Bu teoriye göre, hegemon güçlerin ekonomik politikaları, küresel finansal sistemde merkez ve çevre ülkeler arasında dengesizlikler yaratmakta ve bu durum krizlere zemin hazırlamaktadır (Ba, 2018).

Aynı zamanda, spekülasyon balonları ve aşırı borçlanma, modern finansal krizlerin temel nedenleri arasında görülmektedir. Ekonomik teorilere göre, finansal piyasalarda aşırı değerlenmeler, balonların patlaması sonucunda ani bir çöküşe yol açabilmektedir. Kredi genişlemesi ise, finansal krizlerin başlangıcında önemli bir rol oynamaktadır. Kredi arzının aşırı artması, yatırımcıların riskli varlıklara yönelmesine ve bu varlıkların değerinin şişmesine neden olmaktadır. Ancak, bu varlıkların gerçek değerlerinin altında olduğu anlaşıldığında, piyasada ani bir satış dalgası yaşanmakta ve finansal krizler tetiklenmektedir (Schularick, 2011).

2. Literatür

19. ve 20. yüzyıllarda meydana gelen finansal krizler, günümüz ekonomisinin temel yapı taşlarını şekillendiren birçok yapısal değişikliğe yol açmıştır. Aynı yapısal değişimler nedeniyle, bu tür krizlerin sonuçları küresel finansal sistemin yeniden yapılandırılması sürecinde belirleyici olmuştur. Finansal krizlerin nedenleri ve bu krizlerin modern ekonomiler üzerindeki etkileri, özellikle Kindleberger ve Aliber (2011) tarafından kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Araştırmacılar, krizlerin genellikle spekülasyon, aşırı borçlanma ve finansal piyasalardaki hızlı büyüme gibi faktörler tarafından tetiklendiğini belirtmektedir (Kindleberger & Aliber, 2011, s. 46-48).

19.yüzyılda yaşanan krizler, endüstri devriminin getirdiği hızlı ekonomik dönüşümlerle yakından ilişkilidir. Özellikle 1857 krizi, sanayileşmiş ülkelerdeki finansal spekülasyonların tetiklediği krizlere örnek teşkil etmektedir. Goetzmann (2017) çalışmasında dönemin kriz dinamikleri hakkında detaylı analizler gerçekleştirerek, endüstri devrimi sürecindeki finansal yeniliklerin piyasalarda nasıl spekülatif dalgalanmalara yol açtığını belirtmiştir (Goetzmann, 2017, s. 98-101).

19. yüzyılın başlarında meydana gelen 1929 Büyük Buhranı, modern ekonomiye en kalıcı etkileri bırakan finansal krizlerden biridir. Bu kriz, finansal sistemlerin kırılgan yapısını ortaya koyarken, devlet müdahalesi ve düzenleyici kurumların önemine dikkat çekmiştir (Galbraith, 1955, s. 134). Galbraith'in çalışmaları, 1929 krizi ile beraber devletin finansal piyasalardaki rolünün yeniden tanımlandığını göstermektedir (Galbraith, 1955, s. 152). Friedman ve Schwartz (1963) ise, para politikasının bu dönemde yaşanan ekonomik daralmadaki etkisini vurgulayarak, hükümetlerin kriz dönemlerinde daha etkin para politikaları uygulamaları gerektiğini ifade etmişlerdir (Friedman & Schwartz, 1963, s. 299-301).

1944 yılında kurulan Bretton Woods Sistemi ise, kriz sonrası dönemde uluslararası ekonomik istikrarı sağlama çabalarının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Eichengreen'e göre, bu sistem, küresel ekonomiyi sabit döviz kuru politikası ile destekleyerek istikrar sağlama çabasıydı (Eichengreen, 2008, s. 203). Ancak bu sistemin 1971'de sona ermesi, döviz piyasalarının serbestleşmesine ve finansal piyasalarda dalgalanmaların artmasına yol açmıştır (Eichengreen, 2008, s. 219).

1980'ler ve 1990'larda finansal serbestleşme politikalarının yaygınlaşması, Latin Amerika Borç Krizi ve 1997 Asya Finansal Krizi gibi bölgesel krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Stiglitz (2002), küresel finansal sistemin serbestleşme sürecinde yeterince düzenleyici mekanizmaya sahip olmadığını ve bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin daha büyük risklerle karşı karşıya kaldığını belirtmiştir (Stiglitz, 2002, s. 89). Aynı dönemde Krugman (2009) da, bu tür krizlerin gelişmekte olan ekonomiler üzerinde derin yapısal etkiler bıraktığını ve IMF gibi uluslararası kuruluşların politikalarının gözden geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Krugman, 2009, s. 127-129).

3. 19. Yüzyıl Finansal Krizleri

19.yüzyıl, dünya ekonomisinin hızla sanayileştiği, finansal piyasaların geliştiği ve uluslararası ticaretin genişlediği bir dönemdir. Ancak bu büyüme, aynı zamanda finansal sistemlerin kırılganlıklarını da ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyıldaki finansal krizler, sermaye birikimi ve kredi genişlemesine dayalı ekonomik büyüme modellerinin doğurduğu dengesizlikler sonucu meydana gelmiştir. Bu dönemde yaşanan finansal krizler, yalnızca ülkelerin iç ekonomik yapılarını değil, küresel finansal sistemleri de derinden etkilemiştir (Schularick, 2011).

3.1. 1819-1821 Krizi

1819-1821 Krizi, Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen ilk büyük ekonomik durgunluk ve finansal kriz olarak tarihe geçmiştir. Bu kriz, Amerika'nın gelişmekte olan ekonomisinde ciddi bir çöküşe ve yaygın iflaslara neden olmuş, ulusal bankacılık sistemi ile ticari yapının temellerini sarsmıştır. Ayrıca kriz, 19. yüzyılın başlarında uluslararası ticaretin ve finansal piyasaların kırılganlıklarını da açıkça ortaya koymuştur (Rothbard, 2007, s. 94). 1812 Savaşı sonrasında, Amerika Birleşik Devletleri'nde önemli bir ekonomik genişleme yaşanmıştır. Savaş süresince artan kamu harcamaları ve genişleyen para arzı, ticari faaliyetlerin canlanmasına ve yatırımların artmasına zemin hazırlamıştır (Temin, 1969, s. 132). Ancak savaşın sona ermesiyle birlikte kamu harcamaları ve askeri taleplerde ani bir azalma meydana gelmiş; bu durum ekonomik durgunluk ve fiyatlarda keskin düşüslere yol açmıştır (Hammond, 1957, s. 216).

1816 yılında kurulan Amerika Birleşik Devletleri İkinci Merkez Bankası, para arzını düzenlemek ve ülkenin finansal sistemine istikrar kazandırmak amacıyla tesis edilmiştir (Timberlake, 1993, s. 201). Ancak, bankanın agresif kredi genişlemesi politikalarını takiben uyguladığı ani daraltıcı önlemler, piyasada likidite krizine ve bankaların ödeme zorlukları yaşamasına yol açmıştır (Rothbard, 2007, s. 101). Bu sıkı para politikaları, özellikle batıdaki yeni yerleşim alanlarında krediye bağımlı olan tarım ve ticaret sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Savaş sonrası dönemde, özellikle batı bölgelerindeki geniş tarım arazilerinin değerinde önemli bir artış yaşanmış ve bu durum spekülative yatırımları teşvik etmiştir. 1818'de arazi fiyatlarının zirveye ulaşmasıyla birlikte, birçok yatırımcı spekülative kazanç elde etme amacıyla yüksek miktarda borçlanmaya gitmiştir. Ancak, 1819 yılında arazi fiyatlarının ani bir düşüş göstermesi, birçok yatırımcının iflas etmesine ve borçlarını ödeyemez duruma gelmesine yol açmıştır (North, 1961, s. 34).

1819-1821 Krizi sırasında birçok yerel banka iflas etmiş ve bu durum, tasarruf sahiplerinin ciddi kayıplar yaşamasına ve bankacılık sistemine olan güvenin zedelenmesine yol açmıştır (Rothbard, 2007, s. 110). İkinci Merkez Bankası'nın uyguladığı kredi daraltma politikaları, küçük ve orta ölçekli bankalar üzerinde baskı yaratmış, birçok banka nakit sıkıntısı çekmiş ve finansal yükümlülüklerini yerine getirememiştir (Temin, 1969, s. 141). Krizin ekonomik etkileri, özellikle işsizlik oranlarında belirgin bir artışa neden olmuştur. İflas eden işletmeler ve azalan yatırım faaliyetleri, işsizliğin hızla yükselmesine ve ekonomik belirsizliğin daha da derinleşmesine yol açmıştır (Hammond, 1957, s. 224).

3.2. 1857 Panik Krizi

1857 Panik Krizi, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da geniş çaplı ekonomik daralmaya ve finansal istikrarsızlığa yol açan küresel bir finansal kriz niteliğindedir. Bu kriz, hızla gelişen sanayi ve demiryolu yatırımlarının aşırı finansmanı ile başlayan bir dizi ekonomik ve finansal sorunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Murphy, 2009, s. 5). Kriz, dünya genelinde banka iflasları, ticari işletmelerin iflası ve yaygın işsizlikle sonuçlanmış; aynı zamanda finansal sistemlerin kırılganlığını gözler önüne sermiştir (Calomiris ve Schweikart, 1991, s. 818).

Kriz, ABD'deki demiryolu sektöründe yaşanan çöküş ile başlamış ve kısa sürede bankacılık sistemini sarsmıştır. Demiryolu şirketlerinin iflas etmesi, bankaların verdiği kredilerin geri ödenememesiyle sonuçlanmış ve bankaların likidite sorunu yaşamasına neden olmuştur. Aynı zamanda, uluslararası ticaretin artmasıyla birlikte ABD'nin Avrupa ile olan ticari ilişkileri bozulmuş ve Avrupa'daki büyük bankalar da bu çöküşten etkilenmiş ve Amerika ve Avrupa'da birçok bankanın kapanmasına sebep olmuştur (Akbaş, 2017).

Tarım sektöründe yaşanan ekonomik durgunluk, krizin diğer önemli nedenlerinden biridir. 1856 yılında Amerika'nın batı eyaletlerinde meydana gelen olumsuz hava koşulları, tarımsal üretimde ciddi bir düşüşe yol açmış ve çiftçilerin gelirlerinde büyük kayıplar yaşanmıştır. Özellikle buğday ve mısır gibi temel tarım ürünlerinin fiyatlarındaki düşüş, çiftçilerin borçlarını

ödeyemez hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum, tarımsal kredilere bağımlı olan küçük bankaların iflas etmesine yol açmış ve tarım sektöründe yaşanan kriz, bankacılık sistemini ciddi şekilde sarsmıştır (Huston, 1987, s. 413).

Küresel ticaret dengelerindeki bozulmalar, krizin hızla yayılmasına zemin hazırlamıştır. Avrupa'da yaşanan ekonomik durgunluk, Amerika Birleşik Devletleri'nden yapılan tarım ve sanayi ürünleri ihracatını olumsuz etkilemiş ve bu durum Amerikan ekonomisinde ciddi bir ticaret açığına neden olmuştur. Ayrıca, 1857 yılında Atlantik'te meydana gelen bir gemi kazası sonucu büyük miktarda altının kaybedilmesi, Amerika'nın Avrupa'ya olan ödeme yükümlülüklerini yerine getirememesine yol açmış ve finansal piyasalar üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır (Calomiris ve Schweikart, 1991, s. 822). Ticaret dengelerindeki bu bozulmalar, krizin kısa sürede uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur.

3.3. 1873 Büyük Depresyonu

1873 Büyük Depresyonu, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ekonomilerinde on yılı aşkın bir süre devam eden ekonomik durgunluk ve deflasyon dönemi olarak tanımlanmaktadır. Krizin temelinde sanayi sektöründeki aşırı genişleme, spekülatif demiryolu yatırımları, finansal sistemdeki yapısal zayıflıklar ve uluslararası ticaret dengelerindeki bozulmalar yer almaktadır (Aldcroft, 1977, s. 24). Bu kriz, sanayi devriminin etkisiyle hızla büyüyen ve küresel ölçekte entegre hale gelen ekonomilerde, aşırı kapasite ve talep yetersizliği gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1873'te Viyana Borsası'nın çöküşüyle başlayan kriz, kısa sürede dünya genelinde yayılmıştır. Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde borsalar hızla değer kaybetmiş, bankalar iflas etmiş ve sanayi üretiminde keskin düşüşler yaşanmıştır. Krizle birlikte işsizlik oranları artmış ve ekonomik durgunluk uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Özellikle İtalya, Hollanda, Belçika gibi Avrupa ülkeleri, krizin etkilerini hafifletmek amacıyla ticaret politikalarını gözden geçirmiş ve sanayileşmenin hızını yavaşlatmıştır. Büyük Depresyon, ekonomik krizlerin uzun vadeli etkilerini ve ekonomik toparlanmanın ne kadar zor olabileceğini göstermiştir. Bu dönem, ekonomik krizlerle mücadelede daha sağlam makroekonomik politikaların ve düzenleyici reformların gerekliliğini ortaya koymuştur. Kriz, aynı zamanda uluslararası ticaretin ve finansal sistemlerin daha fazla kontrol altında tutulması gerektiğini vurgulamış, devletlerin ekonomik durgunluk dönemlerinde daha aktif rol oynamasına yol açmıştır (Nützenadel ve Torp, 2014).

3.4. 1890 Baring Krizi

1890 Baring Krizi, 19. yüzyılın sonlarında İngiltere ve küresel finansal piyasaları derinden etkileyen bir kriz olarak bilinmektedir. Kriz, Londra merkezli Baring Brothers & Co. Bankası'nın Arjantin hükümetine ve altyapı projelerine verdiği yüksek miktarda krediler nedeniyle iflasın eşiğine gelmesiyle başlamıştır. Bu durum, İngiliz bankacılık sisteminde ciddi bir güvensizliğe yol açmış ve uluslararası finansal piyasalarda dalgalanmalara neden olmuştur (Flandreau, 1997, s. 642).

Baring Bankası'nın iflası, yalnızca İngiltere'yi değil, tüm dünya finansal sistemini tehdit etmiştir. Kriz, İngiltere Merkez Bankası'nın piyasalara müdahale etmesini zorunlu kılmış ve finansal sistemi kurtarmak amacıyla büyük çaplı bir likidite desteği sağlanmıştır. Bu müdahale, krizlerin yönetilmesinde merkez bankaların önemini göstermiştir (Schularick, 2011).

Baring Krizi, İngiltere ve Avrupa finans piyasalarında geniş çaplı bir paniğe neden olmuştur. Londra, Paris ve Berlin borsalarında meydana gelen çöküşler, dünya genelinde sermaye akışlarının durma noktasına gelmesine ve birçok ülkede ekonomik durgunluk yaşanmasına yol açmıştır. Özellikle Latin Amerika ülkeleri, dış finansman kaynaklarına erişimlerini kaybetmiş ve ekonomik büyüme hızlarında ciddi bir yavaşlama meydana gelmiştir (Marichal, 1989, s. 87).

Baring Krizi, finansal sistemlerde aşırı risk alımının nasıl yıkıcı olabileceğini ve uluslararası yatırım projelerinin başarısızlığının tüm sistemi nasıl tehdit edebileceğini göstermiştir. Kriz sonrasında, Londra'daki bankalar ve finansal kuruluşlar, daha sağlam risk yönetimi stratejileri geliştirmeye başlamış ve uluslararası yatırım projelerine daha temkinli yaklaşmıştır. Ayrıca bu kriz, modern bankacılık sisteminin yapı taşlarından biri olan "son kredi mercii" kavramının önemini ortaya koymuş ve merkez bankalarının kriz durumlarında müdahale etme sorumluluğunu güçlendirmiştir (Cassis, 2011).

4. 20. Yüzyıl Finansal Krizleri

20. yüzyıl, dünya ekonomisinin hızlı bir şekilde küreselleştiği, teknoloji ve sanayideki gelişmelerin piyasa yapısını değiştirdiği bir dönem olmuştur. Ancak bu gelişmelere rağmen, finansal krizler bu dönemde de sıklıkla yaşanmıştır. Bu krizler, küresel ekonomi üzerinde geniş çaplı etkiler bırakmış ve modern ekonomik teorilerin gelişimine zemin hazırlamıştır. 20. yüzyılda yaşanan bu büyük krizlerin her biri, devletlerin ekonomik müdahalelerini, finansal sistemlerdeki regülasyonları ve uluslararası işbirliklerinin önemini ortaya koymuştur.

4.1. 1929 Büyük Buhran

1929 Büyük Buhranı, modern ekonomi tarihinde en derin ve en uzun süreli ekonomik kriz olarak değerlendirilmektedir. Kriz, 1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde borsaların çökmesiyle başlamış ve kısa sürede dünya genelinde yaygın bir ekonomik daralmaya ve işsizlik oranlarında ciddi artışa neden olmuştur. Büyük Buhran, yalnızca ekonomik yapıları değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi yapıları da derinden etkileyerek küresel ekonomik ve siyasi dengelerde köklü değişikliklere yol açmıştır (Kindleberger, 1986, s. 124). Bu dönemde yaşanan ekonomik çöküş, devletlerin ekonomi üzerindeki rolünü yeniden tanımlamış ve Keynesyen ekonomi politikalarının benimsenmesinin önünü açmıştır (Eichengreen, 1992, s. 56).

1920'li yıllarda ABD'deki hisse senedi piyasalarında aşırı spekülasyon ve kredi genişlemesi, piyasalarda bir balonun oluşmasına neden olmuştur. 1929 yılının Ekim ayında başlayan ani satış dalgası, borsanın çökmesine ve dünya genelinde ekonomik durgunluğun yayılmasına yol açmıştır. Kriz, ABD'den Avrupa'ya kadar birçok ülkede ekonomik çöktüşlere neden olmuş bunun sonucunda ise, işsizlik oranları hızla artmış ve sosyal huzursuzluklar başlamıştır (Nützenadel ve Torp, 2014). Ekonomik faaliyetlerdeki bu çöküş, aynı zamanda uluslararası ticaretin durma noktasına gelmesine ve devletlerin ticaret savaşlarına girmesine neden olmuştur (Eichengreen, 1992).

Büyük Buhran, devlet müdahalesinin ve ekonomik politikaların yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Kriz, klasik liberal ekonomi politikalarının yetersizliğini göstermiştir ve devletin ekonomiye daha aktif bir şekilde müdahale etmesi gerektiği fikrini güçlendirmiştir. Bu bağlamda, John Maynard Keynes'in geliştirdiği Keynesyen ekonomi politikaları, devlet harcamalarının artırılması ve para politikasının esnek bir şekilde kullanılması yoluyla ekonomik durgunlukların önlenebileceğini savunmuştur (Keynes, 1936, s. 157). ABD'de Franklin D. Roosevelt'in *New Deal* programı, kamu yatırımlarını ve sosyal yardımları artırarak ekonomik toparlanmayı teşvik etmeyi hedeflemiştir (Schlesinger, 1958, s. 321).

ABD ekonomisi, yıllarca süren bir durgunluk dönemine girmiş ve sanayi üretimi ciddi şekilde azalmıştır. Aynı zamanda, bankacılık sektöründe yaygın iflaslar yaşanmış ve tüketici güveni hızla düşmüştür. Krizin sosyal etkileri de büyük olmuştur; milyonlarca insan işsiz kalmış ve birçok aile yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Devlet müdahaleleri, özellikle Franklin D. Roosevelt'in *New Deal* politikaları, ABD ekonomisinin toparlanma sürecinde önemli rol oynamıştır (Cassis, 2011).

Uluslararası düzeyde, 1929 Büyük Buhranı küresel ticarete büyük bir düşüşe neden olmuştur. Birçok ülke, ticaret hacimlerini koruyabilmek amacıyla korumacı politikalar uygulamış, gümrük tarifelerini yükseltmiştir. Bu durum, küresel ticaretin daralmasına ve ekonomik durgunluğun derinleşmesine yol açmıştır. Büyük Buhran, aynı zamanda devletlerin piyasalara müdahale etme gerekliliğini ortaya koymuş ve Keynesyen ekonomi teorisinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Schularick, 2011).

4.2. 1973 Petrol Krizi

1973 Petrol Krizi, dünya ekonomisinde geniş çaplı etkiler yaratarak enerji fiyatlarında dramatik artışlara ve ekonomik durgunluğa yol açan küresel bir olaydır. Kriz, 1973 yılında Orta Doğu’da gerçekleşen Arap-İsrail sonrasında, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün (OPEC) ABD ve Batı Avrupa ülkelerine yönelik petrol ambargosu uygulaması ile başlamıştır (Yergin, 2011, s. 567).

1973 Petrol Krizi’nin temel nedeni, Arap-İsrail Savaşı esnasında OPEC üyesi Arap ülkelerinin, Batı dünyasına yönelik petrol tedarikini siyasi bir baskı aracı olarak kullanma kararı almasıdır. 6 Ekim 1973’te Mısır ve Suriye’nin İsrail’e karşı başlattığı Yom Kippur Savaşı’nın ardından, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin İsrail’e verdikleri destek, Arap ülkelerinde büyük bir tepkiye yol açmıştır. Bu bağlamda, Suudi Arabistan öncülüğündeki OPEC üyesi ülkeler, petrol arzını kısıtlama ve fiyatları artırma yönünde bir politika benimsemiştir (Bromley, 1991, s. 56). Ekim 1973’te başlayan petrol ambargosu, Batı ülkelerinde petrol arzının önemli ölçüde azalmasına ve fiyatların hızla yükselmesine neden olmuştur. OPEC, petrol fiyatlarını 1973 yılında varil başına 3 dolardan 12 dolara yükselterek, enerji maliyetlerinin dört katına çıkmasına yol açmış ve bu durum Batı dünyasında ciddi ekonomik sorunlara neden olmuştur (Hamilton, 1983, s. 230).

1973 yılında Batı dünyası, sanayileşme ve ekonomik büyüme süreci için büyük ölçüde petrole bağımlı bir yapıya sahipti. Özellikle ABD, Batı Avrupa ve Japonya gibi ülkeler, enerji gereksinimlerinin önemli bir kısmını Orta Doğu’dan ithal ettikleri petrol aracılığıyla karşılamaktaydı. Bu yüksek bağımlılık düzeyi, petrol arzında meydana gelebilecek herhangi bir kesintinin ekonomik ve toplumsal etkilerini daha da derinleştirmiştir. Petrol fiyatlarındaki ani artış, sanayi üretim maliyetlerini önemli ölçüde yükselterek ekonomik büyümede kayda değer bir yavaşlamaya yol açmıştır (Adelman, 1995, s. 217).

1973 Petrol Krizi, dünya genelinde ekonomik durgunluk ve enflasyonun eşzamanlı olarak yaşandığı “stagflasyon” sürecini tetiklemiştir. Enerji fiyatlarındaki ani artış, sanayi üretim maliyetlerini artırmış ve birçok ülkede üretim faaliyetlerinin yavaşlamasına sebep olmuştur. Bu dönemde işsizlik oranları hızla yükselirken, tüketici fiyatlarındaki artış da belirgin hale gelmiştir (Blinder, 1979, s. 123).

1973 Krizi, Batı ülkelerinde enerji politikalarının ve ekonomik yapıların yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Petrol ithalatına bağımlı olan ülkeler, enerji verimliliğini artırmak ve alternatif enerji kaynaklarına yönelmek amacıyla çeşitli politikalar geliştirmişlerdir. Bu dönemde nükleer enerji, kömür ve doğal gaz gibi alternatif enerji kaynaklarına yönelik yatırımlarda artış gözlemlenmiş ve enerji tasarrufu sağlamak amacıyla çeşitli önlemler hayata geçirilmiştir (Adelman, 1995, s. 221).

Petrol fiyatlarındaki artış, uluslararası ticaret dengelerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Petrol ithalatçısı ülkeler, enerji maliyetlerindeki artış nedeniyle ticaret açıklarını finanse etmekte zorlanmış ve bu açığı kapatmak amacıyla dış borçlanmaya yönelmişlerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, yükselen petrol fiyatları nedeniyle dış borçlarını ödemekte güçlük çekmiş ve ekonomik durgunluk sürecine girmişlerdir (Hamilton, 1983, s. 236).

4.3. 1987 Kara Pazartesi

19 Ekim 1987’de yaşanan Kara Pazartesi, dünya finans tarihindeki en büyük tek günlük borsa çöküşlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu tarihte, Dow Jones Endeksi bir günde %22,6 oranında değer kaybetmiş ve bu çöküş kısa sürede diğer küresel borsalara yayılmıştır. Borsadaki bu ani düşüşün nedenleri arasında, bilgisayar tabanlı ticaret sistemlerinin yaygınlaşması, yatırımcıların riskli varlıklardan hızla çıkması ve likidite daralmaları yer almaktadır (Schularick, 2011). Kara Pazartesi çöküşünde, bilgisayar destekli alım satım sistemleri önemli bir rol oynamıştır. 1980’li yıllarda finansal piyasaların modernleşmesiyle birlikte bilgisayar destekli alım satım stratejileri yaygınlaşmış ve bu stratejiler, büyük yatırım fonlarının portföy yönetiminde merkezi bir araç haline gelmiştir (Carlson, 2007, s. 141). 1987 Kara Pazartesi çöküşü, dünya genelinde finansal piyasalar üzerinde derin etkiler yaratmıştır. New York Borsası’ndaki %22,6’lık değer kaybının yanında, diğer dünya borsalarda da ciddi düşümlere yol açmıştır. Londra Borsası %26, Hong Kong Borsası %45 ve Avustralya Borsası %41 oranında değer kaybetmiştir (Shiller, 1989, s. 21).

1987 Kara Pazartesi, finansal piyasaların denetimi ve düzenlenmesi konusunda önemli değişikliklere zemin hazırlamıştır. Piyasa aktörleri ve düzenleyici kurumlar, program ticareti ve bilgisayar destekli alım satım sistemlerinin finansal istikrar üzerindeki olumsuz etkilerini değerlendirerek bu tür işlemler üzerinde çeşitli kısıtlamalar getirmiştir (Markham, 1994, s. 201). Ayrıca, ABD Merkez Bankası (FED) kriz sonrasında piyasaya likidite sağlayarak finansal sistemde güvenin yeniden tesis edilmesine katkıda bulunmuştur.

4.4. 1997 Asya Finansal Krizi

1997 Asya Finansal Krizi, Tayland’da başlayan ve kısa sürede Güneydoğu Asya’nın diğer ülkelerine yayılan ciddi bir ekonomik kriz olarak tarihe geçmiştir. Kriz, Tayland’ın para birimi Baht’ın devalüe edilmesiyle başlamış ve bölgedeki ülkelerde döviz kurlarında ve sermaye piyasalarında büyük dalgalanmalara yol açmıştır. Bu kriz, özellikle Güney Kore, Endonezya ve Malezya gibi ülkelerde ekonomik durgunluklara ve bankacılık sektöründe büyük çaplı iflaslara neden olmuştur (Seenivasan, 2013).

1997 yılında başlayan Asya krizi, yılın sonlarına doğru Latin Amerika ülkelerine de yayılmıştır. Arjantin, vergi ve sosyal güvenlik alanlarında IMF ile çeşitli ekonomik anlaşmalar yapmış olmasına rağmen, krizin etkilerinden kurtulamamıştır. Standard & Poor’s, 2001 yılının son çeyreğinde Arjantin’in ülke kredi notunu temerrüt seviyesine düşürmüş ve ülke bu durumu takiben moratoryum ilan etmiştir (Cossin ve Jung, 2005, s. 13).

Asya Finansal Krizi’nin temel nedenleri arasında, bölgedeki ülkelerin aşırı dış borçlanması, kısa vadeli sermaye girişlerinin yarattığı dengesizlikler ve bankacılık sistemlerindeki yetersiz denetim yer almaktadır. Asya finansal krizi, özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların kriz yönetimi konusundaki rolleriyle ilgili önemli tartışmalara yol açmıştır. IMF’nin bu kriz sırasında uyguladığı sert kemer sıkma politikaları, kısa vadede ekonomik durgunluğu daha da derinleştirmiş ve birçok ülkenin toparlanma sürecini geciktirmiştir (Stiglitz, 2002). Ancak bu kriz, aynı zamanda Asya ülkelerinin ekonomik reformlar yapmalarına ve finansal sistemlerini güçlendirmelerine de zemin hazırlamıştır.

Kriz, küresel finansal sistemdeki kırılganlıkların gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkilerini gözler önüne sermiştir ve spekülasyon sermaye hareketlerinin ve dış borçlanmanın ülkeleri nasıl ekonomik çöküşlere sürükleyebileceğini göstermiştir. Kriz sonrası dönemde, birçok Asya ülkesi finansal sistemlerinde reformlar yapmış ve döviz kurlarını daha esnek hale getirmiştir.

5. Krizlerin Modern Ekonomiye Etkileri

19. ve 20. yüzyıldaki ekonomik krizler, devletin ekonomik istikrarı sağlama ve büyümeyi teşvik etme konusundaki rolünün genişlemesine neden olmuştur. Özellikle 1929 Büyük Buhranı, serbest piyasa ekonomisinin kendi kendini dengeleyemediğini ve devlet müdahalesinin

gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kriz, John Maynard Keynes'in geliştirdiği teorilerin ve Keynesyen politikaların benimsenmesine zemin hazırlamıştır (Keynes, 1936, s. 123). Keynesyen ekonomi yaklaşımı, talep yönlü politikaların ve devlet müdahalesinin ekonomik durgunlukları önlemede ve istihdamı artırmada etkili bir araç olduğunu savunmaktadır. 1930'lu yıllardan itibaren devlet, kamu harcamalarını artırarak ve sosyal güvenlik sistemlerini geliştirerek ekonomiye daha etkin bir şekilde müdahale etmeye başlamıştır.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında yaşanan finansal krizler, finansal sistemde daha sıkı düzenlemeler ve denetim mekanizmalarının getirilmesini zorunlu kılmıştır. 1890 Baring Krizi ve 1907 Banka Krizi gibi olaylar, merkez bankalarının finansal istikrarı sağlamada daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini açıkça ortaya koymuştur (Platt, 1986, s. 32). Bu krizler, 1913 yılında FED'in kurulmasına ve finansal sistemin daha etkin bir şekilde denetlenmesine zemin hazırlamıştır. 1930'lu yıllarda yaşanan Büyük Buhran ise *Glass-Steagall* Yasası gibi düzenlemelerle bankacılık ve finansal piyasaların daha sıkı denetim altına alınmasına neden olmuştur (Mitchener ve Richardson, 2013, s. 120).

20. yüzyılda yaşanan ekonomik krizler, uluslararası ekonomik düzenin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. 1929 Büyük Buhranı'nın ardından dünya ekonomisinde korumacılık politikaları ve ticaret savaşları artmış, bu durum küresel ticaret hacminde önemli bir daralmaya yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında, Bretton Woods sistemi kurularak uluslararası ekonomik işbirliğini ve ticareti teşvik edecek yeni bir düzen inşa edilmiştir (Eichengreen, 1996, s. 45). Bu sistem, sabit döviz kurları rejimini ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası gibi kurumların kurulmasını sağlamış ve küresel ekonomik istikrarı korumayı hedeflemiştir. Ancak, 1971'de Bretton Woods sisteminin çökmesi ve 1973 Petrol Krizi, dünya ekonomisinde dalgalı döviz kuru sistemine geçişe ve enerji politikalarının yeniden şekillenmesine yol açmıştır. 19. ve 20. yüzyıldaki krizler, küresel ekonomik entegrasyonun artmasıyla birlikte, krizlerin yayılma hızını ve etkilerini önemli ölçüde artırmıştır. 1890 Baring Krizi, 1929 Büyük Buhranı ve 1997 Asya Finansal Krizi gibi olaylar, finansal piyasalar arasındaki yüksek entegrasyonun, bir ülkede başlayan krizlerin hızla diğer ülkelere yayılmasına ve küresel ekonomik dengelerin bozulmasına yol açtığını göstermiştir (Obstfeld ve Rogoff, 1996, s. 215). Bu durum, küresel finansal düzenin ve kriz yönetimi mekanizmalarının daha etkin bir şekilde geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuş ve uluslararası işbirliğinin önemini vurgulamıştır.

Büyük Buhran sonrası benimsenen genişleyici para politikaları, krizlerin ekonomik yıkımını hafifletmek amacıyla kullanılmıştır. Bu krizler, devlet müdahalelerinin gerekliğini ve finansal piyasalarda regülasyonların önemini ortaya koymuştur. Modern ekonomilerin gelişiminde özellikle 1929 Büyük Buhranı gibi büyük çaplı krizlerin etkileri belirgin şekilde hissedilmektedir. Keynesyen ekonomik politikaların bu dönemlerde ön plana çıkmasıyla birlikte, devletlerin mali genişleme politikaları uygulayarak ekonomik durgunluğu aşma çabası, modern ekonomilerde temel bir çözüm yöntemi haline gelmiştir (Schularick, 2011).

Buna paralel olarak, finansal piyasaların düzenlemeleri güçlendirilmiş ve finansal kurumların daha sıkı denetlenmesi zorunlu hale gelmiştir. 1929 Büyük Buhranı, finansal piyasalardaki spekülasyon hareketlerinin bankacılık sistemlerine verdiği zararı açıkça göstermiştir. Bu krizin ardından, bankacılık sektörüne yönelik sermaye yeterliliği ve likidite gereklilikleri gibi düzenlemeler artırılmıştır. Finansal krizlerin ardından geliştirilen regülasyonlar, finansal sistemin daha dayanıklı olmasını sağlamış ve gelecekteki krizlere karşı daha hazırlıklı olunmasına katkı sunmuştur. Finansal krizler, modern ekonomilerde yapısal değişimlerin hızlanmasına yol açmıştır. Krizlerin ardından, bankacılık sistemlerinde yaşanan değişiklikler, devletin piyasalardaki rolünün artması ve sosyal güvenlik ağlarının genişletilmesi gibi faktörler, modern ekonomilerin daha dayanıklı hale gelmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle, kriz sonrası dönemde uygulanan yapısal reformlar, finansal piyasalarda şeffaflık ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesine odaklanmıştır. Ekonomik krizler, yalnızca ekonomik

yapıları değil, aynı zamanda toplumsal ve politik dinamikleri de derinden etkiler. 1929 Büyük Buhranı, dünya genelinde toplumsal huzursuzlukların artmasına ve otoriter rejimlerin yükselmesine zemin hazırlamıştır. Almanya’da Nazi Partisi’nin ve İtalya’da faşizmin güç kazanması, ekonomik krizlerin toplumsal ve siyasi sonuçlarının önemli örnekleri arasında yer almaktadır (Kindleberger, 1986, s. 157).

Keynesyen iktisadi bakış açısını geliştirerek özellikle risk ve finansal piyasalardaki spekülasyon hareketlerin krizleri tetiklemesi üzerinde duran Post Keynesyen görüş ise kalkınmacı devlet anlayışını krizlerden çıkmada çözüm olarak sunmaktadır. Post Keynesyen görüşte kurumsal yapı ön planda tutulmuş ve kapitalist sistemin oluşturduğu krizleri tetiklediği ifade edilmiştir (Ayyıldız, 2017 s.229; Tokucu, 2012 s.189-190).

6. Sonuç

19. ve 20. yüzyılda yaşanan finansal krizler, küresel ekonominin dinamiklerini ve yapısal dönüşüm süreçlerini derinlemesine etkilemiştir. Bu krizler, yalnızca ekonomik durgunluk ve işsizlik gibi doğrudan sonuçlar doğurmakla kalmamış, aynı zamanda devlet müdahalelerinin, finansal düzenlemelerin ve uluslararası işbirliklerinin önemini de gözler önüne sermiştir. Özellikle 1929 Büyük Buhranı gibi büyük çaplı krizler, piyasa mekanizmalarının kendi kendine dengeye ulaşamadığını ve devlet müdahalelerinin ekonomik istikrarı sağlamada kritik bir rol oynadığını göstermiştir. Bu bağlamda, Keynesyen ekonomi teorisinin gelişimi ve genişleyici mali politikaların benimsenmesi, kriz dönemlerinde ekonomilerin toparlanması için önemli bir çerçeve sunmuştur.

20.yüzyılın sonlarına doğru yaşanan krizler, finansal piyasaların karmaşıklığı ve küresel bağlantıların artması ile krizlerin daha hızlı ve geniş çapta yayılabileceğini göstermiştir. Özellikle 1987 Kara Pazartesi ve 1997 Asya Finansal Krizi, küresel finansal sistemin ne kadar kırılgan olabileceğini ortaya koymuş ve uluslararası finansal düzenlemelerin güçlendirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu krizler, spekülasyon sermaye hareketlerinin ve finansal istikrarsızlıkların gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki olumsuz etkilerini göstermiştir.

Krizlerin ardından uygulanan yapısal reformlar ve regülasyonlar, finansal sistemlerin daha sağlam bir yapıya kavuşmasını sağlamış ve modern ekonomilerin krizlere karşı daha hazırlıklı olmasına katkı sunmuştur. Finansal kurumların denetimi ve şeffaflık artırılırken, sermaye yeterliliği ve likidite gereklilikleri gibi düzenlemelerle bankacılık sistemlerinin dayanıklılığı artırılmıştır. Ayrıca, krizlerin sosyal ve politik yapılar üzerindeki etkileri de dikkate alındığında, sosyal devlet anlayışının ve sosyal güvenlik ağlarının güçlendirilmesi gibi politikaların önemi daha net anlaşılmıştır. Yaşanan krizler ve bunların yol açtığı sorunlar toplumsal açıdan ciddi sonuçlar doğurmasına rağmen, bu krizlerden gerekli dersler çıkarılamamıştır. Krizlere karşı uygulanan tedbirler, koruyucu bir nitelik taşımaktan ziyade, mevcut krizlerin etkilerini gidermeye yönelik olmuştur.

Finansal krizler, kısa süre içinde reel sektör krizlerine dönüşmüş ve bu krizler, fiyat artışları ile üretim düşüşleri gibi iktisadi etkilere ek olarak işsizlik ve gelir adaletsizliği gibi sosyal sorunlara da yol açmıştır. Krizler, bazı işkolları için ciddi tehditler oluştururken, diğer bazı sektörler için cazip fırsatlar sunmuştur.

19. ve 20. yüzyılda yaşanan ekonomik krizler, modern ekonomiyi şekillendiren, ekonomik teorilerin gelişimini ve politika araçlarının evrimini hızlandıran önemli dönüm noktalarıdır. Bu krizler, devletin ekonomideki rolünün genişlemesine, finansal sistemlerin düzenlenmesi ve denetimi konularında kapsamlı reformların gerçekleştirilmesine ve uluslararası ekonomik düzenin yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda, krizlerin sosyal ve politik etkileri, bu tür olayların toplumlar üzerindeki derin etkilerini de açıkça göstermiştir. Finansal krizler, kısa süre içinde reel sektör krizlerine dönüşmüş ve bu krizler, fiyat artışları ile üretim düşüşleri gibi iktisadi etkilere ek olarak işsizlik ve gelir adaletsizliği gibi sosyal sorunlara da yol açmıştır. Krizler, bazı işkolları için ciddi tehditler oluştururken, diğer bazı

FİNANSAL KRİZLERİN TARİHSEL PERSPEKTİFİ: 19. VE 20. YÜZYIL KRİZLERİ VE MODERN EKONOMİYE ETKİLERİ

sektörler için cazip fırsatlar sunmuştur. Krizlerin yol açtığı bu dönüşümler, modern ekonomilerin daha dayanıklı ve esnek bir yapıya kavuşması açısından büyük önem taşımaktadır.

Yazar Katkı Oranı (Author Contributions): Emre YİĞİT (%100)

Yazarın Etik Sorumlulukları (Ethical Responsibilities of Authors): Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest): Çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İntihal Denetimi (Plagiarism Checking): Bu çalışma intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akerlof, G. A. (1970). "The Market For "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism". *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3): 488–500.
- Aldcroft, D. H. (1977). *From Versailles To Wall Street, 1919–1929*. University Of California Press.
- Adelman, M. A. (1995). *The Genie Out Of The Bottle: World Oil Since 1970*. MIT Press.
- Akbaş, M. E. (2017). "1800'lerin Küresel Krizleri, Büyük Depresyon ve 2008 Krizi". *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1): 77–127.
- Ayyıldız, F. V. (2017). "Felsefeden İktisada, İktisattan Krizlere, Krizlerden De Türkiye'ye Dersler". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 220–232.
- Ba, H. (2018). "The Systemic Causes of Financial Crises in the Long Nineteenth Century". *Business And Politics*, 20(3): 208–238.
- Blinder, A. S. (1979). *Economic Policy And The Great Stagflation*. Academic Press.
- Bromley, S. (1991). *American Hegemony and World Oil: The Industry, The State System and the World Economy*. Penn State University Press.
- Calomiris, C. W., & Schweikart, L. (1991). "The Panic of 1857: Origins, Transmission, and Containment". *The Journal of Economic History*, 51(4): 807–834.
- Carlson, M. (2007). "A Brief History Of The 1987 Stock Market Crash With A Discussion Of The Federal Reserve Response". *Board of Governors of the Federal Reserve System, Finance And Economics Discussion Series*, 2007-13, 1–28.
- Cassis, Y. (2011). *Crises And Opportunities: The Shaping Of Modern Finance*. Oxford Scholarship.
- Cossin, D., & Jung, G. (2005). "Do Major Financial Crises Provide Information on Sovereign Risk to the Rest of the World? A Look At Credit Default Swap Markets". *International Center For Financial Asset Management And Engineering*, 134, 1–31.
- Eichengreen, B. (1992). *Golden Fetters: The Gold Standard and the Great Depression, 1919–1939*. Oxford University Press.
- Eichengreen, B. (1996). *Globalizing Capital: A History of the International Monetary System*. Princeton University Press.
- Eichengreen, B. (2008). *Globalizing Capital: A History of The International Monetary System* (2nd Ed.). Princeton University Press.
- Fama, E. F. (1970). "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work". *The Journal Of Finance*, 25(2): 383–417.
- Fisher, I. (1933). "The Debt-Deflation Theory of Great Depressions". *Econometrica: Journal of The Econometric Society*, 337–357.

- Flandreau, M. (1997). "The Bank, the States, and the Market: An Austro-Hungarian Tale for Euroland, 1867–1914". *Oxford Review of Economic Policy*, 13(4): 61–83.
- Friedman, M., & Schwartz, A. J. (1963). *A Monetary History Of The United States, 1867–1960*. Princeton University Press.
- Galbraith, J. K. (1955). *The Great Crash 1929*. Houghton Mifflin.
- Goetzmann, W. N. (2017). *Money Changes Everything: How Finance Made Civilization Possible*. Princeton University Press.
- Hamilton, J. D. (1983). "Oil and the Macroeconomy Since World War II". *The Journal of Political Economy*, 91(2): 228–248.
- Hammond, B. (1957). *Banks And Politics in America from the Revolution to the Civil War*. Princeton University Press.
- Huston, J. L. (1987). "The Panic of 1857 and The Coming of the Civil War". *The Journal of Economic History*, 47(2): 404–407.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, And Money*. Macmillan.
- Kindleberger, C. P. (1986). *The World in Depression, 1929–1939*. University of California Press.
- Kindleberger, C. P., & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises*. Palgrave Macmillan.
- Krugman, P. (2009). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. W. W. Norton & Company.
- Marichal, C. (1989). *A Century of Debt Crises in Latin America: From Independence to the Great Depression, 1820–1930*. Princeton University Press.
- Markham, J. W. (1994). *A Financial History of the United States: From Christopher Columbus to the Robber Barons (1492–1900)*. M.E. Sharpe.
- Minsky, H. P. (1977). A Theory of Systemic Fragility. In E. I. Altman & A. W. Sametz (Eds.): *Financial Crises: Institutions And Markets In A Fragile Environment* (Pp. 196–201). Wiley.
- Minsky, H. P. (1986). *Stabilizing An Unstable Economy*. Yale University Press.
- Mishkin, F. S. (1992). "Anatomy of A Financial Crisis". *Journal of Evolutionary Economics*, 2(2): 115–130.
- Mitchener, K. J., & Richardson, G. (2013). "Shadowy Banks and Financial Contagion During The Great Depression: A Retrospective on Friedman and Schwartz". *American Economic Review*, 103(3): 110–114.
- Murphy, S. A. (2009). *The Panic of 1857: The First Worldwide Economic Crisis*. Edwin Mellen Press.
- North, D. C. (1961). *The Economic Growth Of The United States, 1790–1860*. Prentice-Hall.

- Nützenadel, A., & Torp, C. (Eds.). (2014). *Economic Crises and Global Politics in the 20th Century*. Routledge.
- Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1996). *Foundations of International Macroeconomics*. MIT Press.
- Platt, D. C. M. (1986). *Finance, Trade, and Politics in British Foreign Policy 1815–1914*. Clarendon Press.
- Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press.
- Rothbard, M. N. (2007). *The Panic of 1819: Reactions and Policies*. Ludwig Von Mises Institute.
- Schlesinger, A. M. (1958). *The Age of Roosevelt: The Coming of the New Deal*. Houghton Mifflin.
- Schularick, M. (2011). “140 Years Of Financial Crises: Old Dog, New Tricks”. *Jahrbuch Für Wirtschaftsgeschichte*, 52(1): 45–68.
- Seenivasan, R. (2013). “Impact of Global Financial Crisis in India”. *Advances in Management*, 6(5): 54.
- Shiller, R. J. (1989). *Market Volatility*. MIT Press.
- Shiller, R. J. (2003). “From Efficient Markets Theory to Behavioral Finance”. *Journal of Economic Perspectives*, 17(1): 83–104.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization And Its Discontents*. W. W. Norton & Company.
- Temin, P. (1969). *The Jacksonian Economy*. W. W. Norton & Company.
- Timberlake, R. H. (1993). *Monetary Policy in the United States: An Intellectual and Institutional History*. University Of Chicago Press.
- Tokucu, E. (2012). “Hyman Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi Çerçevesinde Finansal Krizler Ve Çözüm Önerileri”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(02): 189–212.
- Yergin, D. (2011). *The Prize: The Epic Quest For Oil, Money & Power*. Simon And Schuster.